

УДК 37.016
ББК 74.266.3
М80

Серія «Мій конспект»
Заснована 2008 року

А в т о р:

Морозова Н. М., спеціаліст вищої категорії, учитель-методист,
Авторська школа Бойко, м. Харків

Морозова Н. М.

М80 Всесвітня історія. 10 клас. Стандартний та академічний рівні / Н. М. Морозова. — Харків : ВГ «Основа», 2017. — 134 [2] с. — (Серія «Мій конспект»)

ISBN 978-617-00-2968-3.

Видання «Мій конспект» — серія посібників, які ставлять на меті допомогти вчителю під час підготовки до уроку. Пропонований посібник розроблено у повній відповідності з оновленою програмою до курсу «Всесвітня історія» для 10 класу (рівень стандарту та академічний), затвердженою Міністерством освіти і науки 14 липня 2016 року. Конспекти всіх уроків курсу «Всесвітня історія» для 10 класу подано на окремих аркушах і містять методично грамотно оформлену «шапку уроку» (мета, очікувані результати, обладнання тощо). У виданні передбачено завдання, спрямовані на формування історичних компетентностей учнів, а також розробки практичних занять, уперше уведених до навчального курсу. Для записів учителя передбачено місце, що зробить розробку заняття по-справжньому авторською, але заощадить час для планування та оформлення.

Для вчителів історії.

УДК 37.016
ББК 74.266.3

Навчальне видання

МОРОЗОВА Наталія Миколаївна
ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ. 10 КЛАС.
СТАНДАРТНИЙ ТА АКАДЕМІЧНИЙ РІВНІ

Головний редактор *Н. І. Харківська*
Редактор *О. О. Івакін*

Відповідальний за видання *Ю. М. Афанасенко*
Технічний редактор *О. В. Лебедєва*
Коректор *О. М. Журенко*

Підписано до друку 27.01.2017. Формат 84×108/16.
Папір газет. Друк офсет. Гарнітура Шкільна.
Ум. друк. арк. 4,62. Замовлення № 17-02/13-05.

ТОВ «Видавнича група «Основа»
61001, м. Харків, вул. Плеханівська, 66, тел. (057) 731-96-33
e-mail: office@osnova.com.ua
Свідцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5216 від 22.09.2016 р.
Надруковано у друкарні ТОВ «Тріада Принт»
м. Харків, вул. Киргизька, 19. Тел. +38(057)703-12-21
email: sale@triada.kharkov.ua
Свідцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1870 від 16.07.2007 р.

ISBN 978-617-00-2968-3

© Морозова Н. М., 2016
© Корягін В. О., макет обкладинки, 2017
© ТОВ «Видавнича група «Основа», 2017

Урок 1. ВСТУП. ПРОВІДНІ КРАЇНИ СВІТУ НА ПОЧАТКУ XX ст.: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Дата _____

Клас _____

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- визначати основні тенденції соціально-економічного, політичного розвитку провідних країн світу;
- показувати на історичній карті території провідних держав світу та їхні колоніальні володіння, місця основних міжнародних конфліктів;
- застосовувати періодизацію історії як інструмент для розуміння особливостей розвитку країн світу в першій половині XX ст.;
- тлумачити та застосовувати поняття і терміни: технічний прогрес, урбанізація, передел світу, «пробудження Азії».

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ УРОКУ

Повідомлення теми та цілей уроку.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Бесіда

- ♦ Назвіть, які з наведених подій сталися в Новому часі.

- 1) Створення Священного Союзу;
- 2) винайдення телебачення;
- 3) революція цін;
- 4) монополізація;
- 5) епоха бароко;
- 6) винайдення парового молота;
- 7) світові війни;
- 8) створення механічної прядильної машини;
- 9) створення колоніальних імперій;
- 10) поява тоталітарних режимів.

Відповідь: 1, 3, 5, 6, 8, 9.

Робота з картою

1. За допомогою карт атласу «Країни Європи наприкінці XIX — на початку XX ст.», «Країни Передньої Азії та Північно-Східної Африки», «США та країни Латинської Америки в міжвоєнний період» назвіть держави світу, у яких в другій половині XIX ст. значно прискорились темпи соціально-економічного розвитку. Свою думку поясніть.
2. За допомогою карти атласу «Світ наприкінці XIX — на початку XX ст.» назвіть найбільші колоніальні імперії світу.
3. За допомогою карти атласу «Світ наприкінці XIX — на початку XX ст.» співвіднесіть назви провідних держав з їхніми колоніальними володіннями та покажіть їх на карті.

- А Велика Британія
- Б Франція
- В Німеччина
- Г Італія

- 1) Лівія, Сомалі
- 2) Камерун, Земля кайзера Вільгельма
- 3) Філіппіни
- 4) Мадагаскар, Алжир
- 5) Нова Зеландія, Нігерія, Ньюфаундленд

Відповідь: А5 Б4 В2 Г1.

6. За допомогою карти атласу «Світ наприкінці XIX — на початку XX ст.» покажіть районі міжнародного напруження. Назвіть держави, які брали участь у конфліктах та війнах.

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Учитель. Британський історик Ерик Гобсбаум назвав XX ст. «коротким сторіччям», дуже драматичним та суперечливим, адже то була доба як найбільших досягнень, так й найбільших трагедій.

Це був час імперіалізму, розпаду імперій та утворення національних держав, становлення націй та індустріального суспільства, оформлення демократії та тоталітарних режимів, бурхливого розвитку науки та техніки.

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА УСВІДОМЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з поняттями

Глобальний (від латинського (лат.) «куля») — 1) процес або подія, що стосуються території практично всієї земної кулі; 2) всесвітній, всеохопний тощо.

Науково-технічний прогрес — безперервний процес розвитку науки і техніки; процес створення нових і вдосконалення застосовуваних технологій, засобів виробництва і кінцевої продукції з використанням досягнень науки.

Урбанізація — зростання значення міст в розвитку суспільства, яке супроводжується ростом і розвитком міських поселень, зростанням питомої ваги міського населення, поширенням міського способу життя в певній області, країні, світі.

Індустріалізація — це процес створення великого машинного виробництва в усіх галузях народного господарства, насамперед у промисловості, і перетворення на цій основі аграрної країни (або окремих її регіонів) на індустріальну.

Переділ світу — перерозподіл вже поділених земель, колоній, боротьба за захоплення ринків збуту товарів, сировини й ринків.

«Пробудження Азії» — боротьба за вихід з полуколоніальної залежності азіатських країн. Пробудження Азії позначилося трьома революціями — іранською (1905–1911 рр.), младотурецькою (1908 р.) і Синьхайською (1911–1912 рр.).

Тоталітаризм (від лат. «весь, цілий») — це політичний лад, за якого державна влада зосереджується в руках однієї політичної партії, яка, знищуючи демократичні свободи громадян, підпорядковує собі все суспільство, утримуючи його в стані страху і терору, нав'язуючи силою і пропагандою ідеологізовані норми життєдіяльності, спосіб життя і навіть характер мислення.

Учитель. У розвинених країнах Європи та Північної Америки посилювалися процеси урбанізації — зростає частка населення, що мешкала у містах. У періоди економічного піднесення (1900–1914, 1924–1929 рр.) зростає життєвий рівень людей, науково-технічні досягнення використовували для покращення умов праці та життя.

У столицях і великих містах звичайним видом транспорту ставали автомобілі, метро і трамваї. Газові лампи в будинках і на вулицях замінювали електричними. У закладах і заможних будинках з'явилися ліфти, телефони. Поліпшилося водопостачання. Чай, кава та інші продукти, які раніше були доступні тільки обраним, тепер опинилися в повсякденному раціоні.

У містах розширювалися можливості проведення дозвілля. Кінематограф, винайдений 1895 року, залучав дедалі більше глядачів. Для чоловіків пропонували різноманітні спортивні змагання, серед яких значну популярність здобували футбольні матчі. Швидкий індустріальний розвиток висував підвищені вимоги до системи освіти. Промисловість, транспорт, сільське господарство потребували фахівців, здатних управляти новою технікою. До початку

XX ст. у більшості європейських країн на зміну загальній початковій освіті прийшла неповна середня освіта (шестирічна, а в деяких країнах — восьмирічна). Вона була обов'язковою. В Австро-Угорщині, наприклад, були передбачені штрафи для батьків, чиї діти не відвідували школу без поважних причин.

Робота з документами

Учні об'єднуються в групи, кожна з яких отримує уривки з історичних джерел про зміни в соціальній структурі населення залежно від історичного періоду.

1-ша група. Особливості розвитку суспільства напередодні Першої світової війни (табл. 1)

Таблиця 1. «Зарплата, робочий час і вартість життя у країнах Європи та США на початку XX ст.»

Країни	Оплата праці		Стаття бюджету
	Робочий час (тиждень)	Щотижнева плата	Квартплата та вартість продовольства
Англія	100	100	100
Німеччина	111	83	119
Франція	117	75	114
США	96	230	152
Росія	129	41	184

Запитання та завдання

1. Про які особливості суспільного життя свідчать наведені факти?
2. Які зміни в повсякденному житті відбулися на початку XX ст.?

2-га група. Особливості розвитку суспільства у 20-х роках XX ст.

Робота з історичною інформацією

- ♦ Опрацювати історичну інформацію й відповісти на запитання.
1. На той час річний прожитковий мінімум у США для сім'ї з 4 осіб становив 2 тис. доларів, а річна середня зарплата робітника перевищувала 1,6 тис. доларів. Це було у 2–5 разів вище за європейський рівень, але стільки ж заробляли й 65% американських сімей, а не окремі робітники. У країні налічувалося 2 млн безробітних. Однак новий автомобіль вартістю 600 доларів і 100 доларів за старий багато хто міг собі купити. Але ринок не зміг поглинути ті 20 млн машин, що випускала американська промисловість, яка в найкращі роки знімала з конвеєра до 25 тис. машин за день!
  2. ...З'явилися більш зручні меблі, електрика, електричне обладнання (праски, пральні машинки, кухонні прилади, нагрівачі). Тогочасний публіцист у 1929 р. зазначав: «У деяких містах Польщі вже третя частина родинних господарств використовує виключно цей спосіб прасування». З іншого боку, високі ціни на електроенергію та електротовари стримували зростання їх споживання. На той час електропраска коштувала 15 злотих, кавоварка — 62 злотих, електропіч — 27–95 злотих, радіоприймач — 150–400 злотих, холодильник — 1400 злотих, тоді як середня зарплата службовця становила 250–300 злотих на місяць.
  3. Улітку 1922 р. ЦК РКП(б) приймає Постанову «Про поліпшення побуту активних робітників», яких разом із членами сімей було майже 80 тис. осіб. За середньої зарплати в промисловості 10 крб на місяць секретар партосередку отримував 300 крб, член ЦК або секретар губернського комітету партії — 430 крб. Додаткове підвищення окладу (за роботу в позаурочний час, за утриманців) могло досягати 100 відсотків. Окрім окладів видавали безкоштовний продовольчий пайок (12 кг м'яса, 1,2 кг вершкового масла

і стільки ж цукру, 5 кг рису тощо). Працівників безкоштовно забезпечували житлом, одягом, медичним обслуговуванням, персональним транспортом.

Запитання та завдання

1. Які зміни відбулися в повсякденному житті суспільства?
2. Чи всі мали рівний доступ до новітніх досягнень техніки? Із чим це пов'язано?
3. Чи всі суспільні верстви в СРСР перебували в однакових умовах?

3-тя група. Особливості розвитку суспільства у 30-х роках XX ст.

- ♦ Опрацювати матеріали і відповісти на запитання.

Таблиця 2. Особливості розвитку суспільства у 30-х роках XX ст.

Статистичні дані про соціальний склад населення СРСР			
Рік	1913	1928	1937
Чисельність населення	139,3 млн	152,6 млн	160 млн
Міська і сільська буржуазія	16,3%	4,6%	—
Селяни, кустарі, ремісники	66,7%	74,9%	2,6%
Робітники і службовці	17,0%	17,6%	50,2%
Колгоспне селянство і кооперовані кустарі	—	2,9%	47,2%

Історична інформація

За оцінкою, даною в той період, до 34 млн осіб, жінок і дітей, тобто 28% населення США, взагалі не мали доходів. У Нью-Йорку 1932 року понад 300 000 дітей не мали можливості вчитися, бо не було коштів, а серед тих, які ходили до школи, за даними міністерства охорони здоров'я, 20% недоїдали.

Робота з історичним джерелом

Газетні повідомлення

Голодні матері у відчаї кидають своїх дітей. Варшава...

16 червня в Бориславі (Західна Україна) близько 100 безробітних жінок з дітьми на руках прийшли до будинку місцевого самоврядування. Матері залишили біля будинку своїх дітей і пішли, заявивши, що вони не мають коштів, щоб прогодувати конаючих з голоду малюків. На жінок напала поліція, примусивши їх забрати із собою дітей. Проведено численні арешти.

Запитання

1. Які зміни відбулися в повсякденному житті суспільства?
2. Із чим були пов'язані такі зміни?

Творче завдання

- ♦ Порівняйте всі періоди і спробуйте зробити загальний висновок.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Опрацювати відповідний параграф підручника.

Тема 1. ПЕРЕДУМОВИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ. ВІЙНА ТА ЇЇ НАСЛІДКИ

Дата _____

Клас _____

Урок 2. МІЖНАРОДНІ КРИЗИ ТА КОНФЛІКТИ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- характеризувати міжнародні кризи та конфлікти на початку ХХ ст.;
- показувати на історичній карті осередки міжнародних криз та конфліктів початку ХХ ст.
- пояснювати суть процесу «гонки озброєнь», посилення мілітаризму.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ УРОКУ

Повідомлення теми та цілей уроку.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Оберіть науково-технічні відкриття, які було зроблено на початку ХХ ст.

- 1) Початок «ери авіації»;
- 2) винахід телефону;
- 3) винахід атомної бомби;
- 4) винахід колеса;
- 5) створення теорії відносності;
- 6) відкриття рентгенівського променя;
- 7) створення квантової теорії;
- 8) винахід радіо;
- 9) початок «ери космічних польотів»;
- 10) планетарна модель атома;
- 11) поява дарвінізму;
- 12) запровадження конвеєра на виробництві;

Відповідь: 1, 5, 7, 10, 12.

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Учитель. На початку ХХ ст. сформувалися основні економічні ознаки нової історичної стадії в розвитку капіталізму:

- панування монополій і фінансового капіталу;
- вивезення капіталу;
- розподіл світу між міжнародними трестами й завершення поділу територій найбільшими капіталістичними державами.

Із політичної точки зору на початку ХХ ст. капіталізм переріс у всесвітню систему колоніального гноблення і фінансового придушення групою провідних країн переважної більшості населення планети. Імперіалізм у той час неминуче призводив до анексій, загарбань і посилення національного гніту.

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА УСВІДОМЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з поняттями

Шовінізм — найбільш одіозна форма націоналізму, пропагування національної винятковості, протиставлення інтересів однієї нації інтересам іншої нації, поширення ідей національної переваги, розпалювання національної ворожнечі й ненависті.

Мілітаризм — це реакційна політика озброєння й підготовки до війни, пов'язана з нарощуванням державою своєї військової могутності, пропаганди ідей війни, всуціль до використання військової сили під час розв'язання міжнародних і внутрішніх конфліктів.

Гонка озброєнь — політичне протистояння двох або декількох держав в галузі збройних сил. Під час такого протистояння кожна зі сторін накопичує величезні запаси зброї, прагнучи встановити паритет із супротивником або випередити його.

Блок — закріплене відповідним міжнародним договором об'єднання держав, статутні документи якого передбачають спільні дії воєнного характеру, зокрема для підтримання міжнародного миру й приборкування актів агресії проти його членів.

Загострення відносин між провідними країнами

Робота з візуальними джерелами

«Що години — ланч у клубі дредноутів». Американська карикатура.
(джерело: http://propagandahistory.ru/pics/2014/07/1406641220_d93b.jpg)

«Імперіалістичні мішечки». Американська карикатура.
(джерело: <https://www.thinglink.com/scene/752172873036070912>)

Запитання

1. Яку інформацію про історичні явища та процеси початку 1900-х рр. можна вилучити з цього зображення?
2. Які держави брали участь у цьому процесі?

Групова робота

Учні об'єднуються в групи, кожна з яких отримує уривки з історичних джерел, за допомогою яких учні визначають наміри держав та шляхи їх досягнення.

1-ша група. Із промови міністра закордонних справ Німеччини

Бернгарда фон Бюлова у рейхстазі. 11 грудня 1899 р.

Ми вже не можемо стояти осторонь, як часто робили це раніше... Не можемо з тієї простої причини, що у нас тепер є інтереси в усіх частинах світу... Швидке зростання нашого населення, безпрецедентне зростання нашої промисловості, ефективність нашої торгівлі, словом, величезний німецький народ спонукають втягувати у світову економіку і світову політику. Коли існує колоніальна Велика Британія, коли постає нова Франція, коли росіяни відкривають Азію, ми маємо право на розширення Німеччини не в сенсі завоювання, а розширення нашої торгівлі в мирних цілях... Ми не можемо й не будемо терпіти утисків щодо німецького народу... Якщо ми не матимемо флоту... ми піддамо загрозі життєво важливі інтереси країни.

Запитання та завдання

1. Ознайомтесь з текстом документа та оцініть його.
2. Визначте основні причини зростання зовнішньополітичної активності Німеччини.
3. Як ви розумієте слова: «...ми не можемо й не будемо терпіти утисків щодо німецького народу»?

2-га група. Голова Адміралтейства Великої Британії Вінстон Черчилль про морську могутність Великої Британії. 1911 р.

Я повинен відкинути припущення, що Велика Британія може будь-коли дозволити іншій морській державі наблизитися до неї так близько, щоб за допомогою морського тиску змінювати чи обмежувати її політичне життя

Запитання та завдання

1. Уважно прочитайте виступ В. Черчилля та оцініть його.
2. Чому він був настільки упевнений щодо британської могутності?

3-тя група. Із французького підручника історії

Війна не вірогідна, але можлива. Ось чому Франція залишається озброєною і завжди готовою себе захистити... Захищаючи Францію, ми захищаємо землю, на якій ми народжені, найкрасивішу й найщедрішу країну у світі... Франція найсправедливіша, вільна й найгуманніша країна.

Запитання та завдання

1. Прочитайте уважно документ і визначте, яким було ставлення до війни.
2. Навіщо шкільний підручник нав'язує учням думку про готовність Франції до війни?

Формування військових блоків

Учитель. Троїстий союз — військово-політичний блок Німеччини, Австро-Угорщини та Італії, який склався в 1879–1882 рр. і був спрямований проти Франції і Росії. Утворення союзу започаткував австро-німецький договір від 7 жовтня 1879 р., який передбачав спільні дії обох країн у разі нападу Росії на одну з них. Цей двосторонній союз 20 травня 1882 р. було доповнено договором між Німеччиною, Австро-Угорщиною та Італією. Німеччина та Австро-Угорщина зобов'язувалися надавати всіма засобами допомогу Італії у випадку

нападу на неї Франції, водночас Італія взяла на себе зобов'язання допомогти Німеччині, якщо та стане жертвою неспровокованого нападу з боку цієї ж держави.

Суттєво послабила позиції Троїстого союзу франко-італійська угода, підписана 1 листопада 1902 р., за якою Італія зобов'язувалася зберігати нейтралітет у разі нападу Німеччини на Францію. У наступні роки Італія, залишаючись формально членом Троїстого союзу, поступово зближувалася з Францією та Великою Британією.

Антанта (від фр. *entente* — згода, початок виразу фр. *Entente cordiale* — сердечна угода) — військово-політичне угруповання, основними членами якого були Велика Британія, Франція та Росія.

Антанта домінувала в міжнародних відносинах перших десятиліть ХХ ст. Виникла у відповідь на створення в 1882 р. і подовження в 1891 р. Троїстого союзу Німеччини, Австро-Угорщини та Італії. Веде початок від франко-російського союзу 1891–1893 рр., оформилася як глобальна коаліція після вступу до союзу Великої Британії, яка 8 квітня 1904 р. врегулювала суперечності з Францією в Африці та 31 серпня 1907 р. — з Російською імперією в Азії (Конвенція про розподіл сфер впливу в Ірані, Афганістані, Тибеті).

Міжнародні конфлікти та кризи

Робота з таблицею

- ♦ Опрацювати таблицю й відповісти на запитання.

Дата	Основні події	Результати
1904–1905 рр.	Російсько-японська війна	За Портсмутським миром 1905 р. Росія визнала Корею сферою впливу Японії, поступилася Японії Південним Сахаліном, правом на Ляодунський півострів із містами Порт-Артур і Дальній
1905–1906 рр.	Перша Марокканська криза	Франція, попри опір Німеччини, разом з Великою Британією, Італією та Росією здобула можливість контролювати Марокко
1908–1909 рр.	Боснійська криза	Росія під тиском Німеччини визнала захоплення території Боснії та Герцеговини Австро-Угорщиною
1911 рр.	Друга Марокканська криза	Продовження суперечок між Францією та Німеччиною
1912–1913 рр.	Перша Балканська війна	Туреччина в результаті поразки втратила європейські території, на яких була утворена Албанія
1913 р.	Друга Балканська війна	Сербія і Туреччина в результаті поразки Болгарії отримали більшу частину Македонії та Фракії, а Румунія — Південну Добруджу

Запитання

1. Про що свідчить така кількість конфліктів?
2. Які країни, на вашу думку, здобули перевагу на зовнішньополітичній арені?

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ УЧНІВ

Робота з картою атласу «Світ наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст.»

1. Визначте основні регіони міжнародної напруженості.
2. Назвіть держави, які прагнули здобути контроль над цими регіонами.
3. Назвіть методи розв'язання суперечок.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Опрацювати відповідний параграф підручника.

Урок 3. ПОЧАТОК ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ. БОЙОВІ ДІЇ 1915–1916 рр.

Дата _____

Клас _____

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- показувати на історичній карті країни — учасниці військово-політичних блоків — Троїстого блоку та Антанти; основні театри воєнних дій та основні битви 1914–1916 рр.;
- визначати стратегічні плани противників у Першій світовій війні;
- пояснювати причини та привід для розв'язання Першої світової війни.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ УРОКУ

Повідомлення теми та цілей уроку.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Робота з картою

- ♦ Опрацювати карту «Європа напередодні Першої світової війни» й заповнити таблицю.

Країни «Антанти»	Країни «Троїстого союзу»	Нейтральні

Робота з візуальним джерелом

«Psi війни». Англійська карикатура.

(джерело: http://s.fishki.net/upload/post/201411/20/1331006/7_20.png)

1. Яку інформацію про осередки міжнародної напруженості подає цей малюнок?
2. До яких країн автор карикатури ставиться із симпатією, а до яких негативно. Як ви вважаєте, чому?

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Учитель. Перша світова війна — одна з найтриваліших, кровопролитних та значних за наслідками війн в історії людства. Територіальні спори, національні конфлікти, боротьба за військову перевагу на суходолі та на морі,

великодержавні амбіції — все це свідчило про те, що на початку ХХ ст. виник гострий вузол суперечок. Проте ніякої неминучості війни не існувало. Про це свідчило понад сорок років миру від часів останніх війн. Держави використовували міжнародне співробітництво у політиці, економіці, культурі. Існували механізми розв’язання конфліктів у вигляді конвенції та судових засідань. Але у вирішальну годину провідні держави світу на побажали використати ці механізми задля збереження миру.

ІV. СПРИЙНЯТТЯ ТА УСВІДОМЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Причини та привід війни

Робота з історичними джерелами

- ♦ Користуючись текстами документів та картою атласу, визначте причини, привід та методи ведення війни.

1. Телеграма російського посла у Відні Шебеко міністру закордонних справ

28 червня 1914 р.

Сьогодні вранці в Сараєво спадкоємець престолу ерцгерцог Франц-Фердинанд і дружина його герцогиня Гогенберг були убиті пострілом з револьвера людиною, за чутками, сербом [1; С. 292].

Запитання та завдання

- 1) Ознайомтесь із текстом документа.
- 2) Яку роль відіграє сараєвське вбивство в історії Першої світової війни?

2. Витяги з ультиматуму Австро-Угорщини уряду Сербії

23 липня 1914 р.

[...]

3. Негайно вилучити з навчальних закладів Сербії... усе, що служить або може служити підтримувannya пропаганди проти Австро-Угорщини.
4. Усунути з військової служби і взагалі з адміністрації всіх офіцерів і чиновників, винних у пропаганді проти австро-угорської монархії... [...]
6. Відкрити судове слідство проти учасників змови 28 червня... Органи, уповноважені імператорським і королівським урядами, візьмуть участь у належному розшуку.
7. Терміново затримати майора Войя Танкосича і Мілана Цигановича, чиновника сербської держави, скомпрометованих результатами сербського слідства. [...]
9. Дати імператорському й королівському урядам пояснення з приводу невинуватих заяв вищих сербських чиновників як у Сербії, так і за кордоном, які, незважаючи на офіційне становище, не соромляться після замаху 28 червня висловлюватися в інтерв'ю в неприязний спосіб щодо австро-угорської монархії...
10. Негайно повідомити імператорський і королівський уряди про запровадження заходів, передбачених названими вище пунктами.

Запитання та завдання

- 1) Чого в цьому документі було більше: бажання розв’язати війну чи досягти порозуміння?
- 2) Яким чином Австро-Угорщина намагається обмежити суверенітет Сербії?

Робота з картою

- ♦ Опрацювати карту «Європа напередодні Першої світової війни» й заповнити таблицю.

Країни	Територіальні претензії та напрямки експансії

Робота з поняттями

План Шліффена — це генеральний план ведення війни Німеччиною, розроблений начальником німецького Генерального штаба Альфредом фон Шліффеном 1905 р., що передбачав ведення «блискавичної війни» (бліцкригу) проти Франції, а згодом і розгрому Росії. Зазнав провалу після битви на Марні (вересень 1914 р.)

Бліцкриг (у перекладі «блискавична війна») — це теорія ведення швидкої війни, розрахованої на капітуляцію противника в найкоротші строки внаслідок раптового нападу на нього й швидкого просування в глиб країни.

Перебіг війни у 1914–1916 роках

1-ша група. Події 1914 року.

1. Битва на Марні

...німецькі війська вийшли на р. Марна з метою оточити французів. Тут і сталася перша битва на Західному театрі воєнних дій, що тривала з 5 до 12 вересня. У ній з обох сторін взяло участь 1,5 млн вояків. Обопільні втрати сягнули 600 тис. убитими й пораненими.

Результатом битви на Марні став остаточний провал «блискавичної війни» — основи плану Шліффена. Після цього німецькі війська на Західному фронті зарилися в окопи, розпочалася позиційна війна. Фронт розтягнувся від протоки Ла-Манш до швейцарського кордону і наприкінці 1914 р. стабілізувався.

2. Східно-прусська операція

Східно-прусська операція для російських військ виявилася невдалою через неузгоджені дії 1-ї та 2-ї російських армій. Новий командувач німецьких військ генерал Гінденбург, використовуючи розгалужену систему залізниць, оточив ударні сили 2-ї російської армії, розгромив їх і примусив російські війська в середині вересня залишити Східну Пруссію. Натомість наступ російських армій під командуванням генерала Брусилова в Галичині та на Буковині виявився вдалим (він тривав з 5 серпня до 13 вересня 1914 р.). Австрійці утримали лише сильний гарнізон в обложеному росіянами Перемишлі. Вони втратили 400 тис. вояків, у тому числі 100 тис. полоненими; російські війська — 230 тисяч.

Завдання

- 1) Назвіть основні місця битв на Західному фронті.
- 2) Чому, на вашу думку, німецькі війська зазнали поразки в битві на Марні?
- 3) Якими були наслідки цих битв для ворожих сторін?

2-га група. Події 1915 року.

3. Уривок зі спогадів солдата канадського експедиційного корпусу про першу газову атаку на Іпрі, очевидцем якої він став 22 квітня 1915 року

«...Вдалині ми побачили хмару, що зростала неначе з-під землі. Це була червоно-зелена хмара, і вона збільшувалася в обсязі у міру просування... Ми не знали, що це таке. Несподівано в тумані ми, ті, що були в резерві, помітили якісь рухи. Наближаючись до нас зі швидкістю, як ніби саме Пекло переслідувало їх, бігли чорні війська з Північної Африки... Людина вмирає від газу в жахливих муках. Вони стали абсолютно чорними, всі ті, кого я бачив тоді. Чорні, як начищений черевик, очі, губи, нігті, навіть зуби. Із рота йде піна, як у скаженого собаки, п'ять-шість хвилин судом і потім — «на захід» (термін Першої світової, що означав смерть).

Запитання

- 1) Про появу якої новітньої зброї свідчив солдат?
- 2) Чи збагнули солдати, що відбувалося поблизу Іпрі?

3-тя група. Події 1916 року.

4. Зі спогадів очевидців німецької атаки на Верден

«Четверта година ранку 21 лютого 1916 року... із останнім ударом баштового годинника верденського кафедрального собору... три тисячі триста німецьких снарядів всіх калібрів почали вивергати свої снаряди на верденську ділянку між річкою Мез і рівниною Воевре. Сотні знарядь б'ють і б'ють, кілометр за кілометром по окопах, під'їзних шляхах, долинах і схилах, по голих рівнинах і зарослих горбах, по селах і хуторах, просто по землі, де може не бути нічого, окрім мурашника або мишачого гнізда, по живому і неживому, вибух за вибухом, вибух за вибухом в Омоні, Орні, Бомоні, Дамвільєрі, Дуомоні, Вердені... Самих лише снарядів важкого калібру німецькі батареї випускають по сто п'ятдесят тисяч на день...»

Запитання

- ♦ Чому історики назвали цю битву «Верденська м'ясорубка»?

4-та група

5. Битва на річці Сомма

Як відомо, однією з найбільш значущих битв Першої світової вважається битва на річці Сомма. Розпочалась операція 24 червня 1916 р. з артилерійської підготовки. Першого ж дня тільки англійці втратили 21 тисячу солдатів убитими і 35 тисяч пораненими. Подальші спроби розвинути наступ успіху не принесли через запеклий опір німців. ...До середини осені почалися дощі, і низовинна місцевість в районі Сомми перетворилася на суцільне болото, що ще більше ускладнило наступ. 13 листопада бойові дії на річці Сомма припинилися через виснаження сторін. При цьому їхні загальні втрати становили 623 907 осіб (за іншими даними близько 800 000), з них убитими й зниклими безвісти 146 431 людина. Середні втрати англійських дивізій сягнули 80%. Німецькі втрати оцінюють у 465–600 тисяч осіб, зокрема 164 055 осіб — вбитими і зниклими безвісти.

Запитання

1. Де відбулася чергова битва Першої світової війни і між якими країнами?
2. Якими були наслідки цієї битви для обох сторін?

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАЬ УЧНІВ

Бесіда

1. Назвіть та покажіть на карті місця основних битв 1914–1916 рр.
2. Які технічні винаходи, на вашу думку, найбільше вплинули на перебіг подій Першої світової війни? Свою думку обґрунтуйте.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Опрацювати відповідний матеріал підручника.
2. Заповнити таблицю «Морські битви Першої світової війни».

Дата	Назва моря	Країни-учасниці	Результат